

**ALISHER NAVOIY “LISON UT-TAYR” ASARI VA SHAYX SAN’ON
HIKoyASINING MA’NAViy-MA’RIFIY TAHLILI***Turg’unova Sevinchbonu Farhod qizi**Farg’ona davlat universiteti**3-bosqich talabasi***Annotatsiya**

Ushbu maqolada Alisher Navoiy ijodining eng ulug‘ asarlaridan biri — “Lison ut-tayr” dostoni tahlil qilinadi. Asarda inson ruhining kamoloti, ma’naviy va axloqiy yuksalishi, shuningdek ishqiy va tasavvufiy g‘oyalar keng yoritilgan. Maqolada ayniqsa Shayx San’on hikoyasi o‘rganilib, uning mohiyati, ruhiy sinovlar va inson hayotidagi ma’rifiy ahamiyati tahlil qilinadi. Shayx San’on qissasi orqali Navoiy insonning nafsga qarshi kurashi, ishqning poklovchi va ruhiy tarbiyalovchi ta’siri, shuningdek haqiqiy kamolotga erishish yo‘llarini badiiy uslubda ifodalaydi.

Kalit so‘zlar: Alisher Navoiy “Lison ut-tayr” Shayx San’on tasavvuf, ishq, ruhiy kamolot, ma’naviy poklanish, irfon, hikmat, ma’rifiy tarbiya, badiiy obraz.

Kirish

O‘zbek mumtoz adabiyoti va tasavvuf falsafasida Alisher Navoiy ijodi beqiyos o‘rin tutadi. U o‘z asarlarida insonning ruhiy kamolotini, ma’naviy yetukligini, nafsni yengish va Haqqa erishish yo‘lini yoritadi. Shu ma’noda, “Lison ut-tayr” dostoni ham insonning ruhiy sayohatini ramziy shaklda ifodalaydi.

“Lison ut-tayr” asari Attorning mashhur “Mantiq ut-tayr” dostoniga asoslanadi, biroq Navoiy uni o‘zbek tasavvuf falsafasi va badiiy estetikasi bilan boyitgan. Dostonning asosiy g‘oyasi — insonning Haqqa intilishi, ruhiy yetuklik va nafsni yengish yo‘lida duch keladigan sinovlarni yoritishdir.

Shayx San’on hikoyasi esa asarda eng muhim va chuqur ruhiy-ma’rifiy mazmunli bo‘laklardan biri hisoblanadi. Ushbu hikoya insonning ichki dunyosi, ma’naviy izlanishlari va ishq orqali o‘zgarishi haqida ma’lumot beradi.

“Lison ut-tayr” asarining g‘oyaviy-badiiy xususiyatlari

Doston tasavvufiy falsafani badiiy obrazlar orqali tushuntirishda o‘ziga xosligi bilan ajralib turadi. Asarda qushlar — inson ruhining timsoli sifatida tasvirlangan bo‘lib, ular Haqqa erishish yo‘lida turli sinovlardan o‘tadi. Simurg timsoli esa ma’rifat va ilohiy haqiqatni anglashni ifodalaydi.

Dostondagi hikoyalar insonning ruhiy kamolotga yetishishidagi qadamlarini, nafsni yengish, sabr, fidoyilik va sadoqat kabi fazilatlarni o‘quvchiga tushunarli shaklda yetkazadi. Bu jihatdan “Lison ut-tayr” nafaqat badiiy, balki pedagogik ahamiyatga ham ega.

Shayx San'on hikoyasi

Shayx San'on hikoyasi “Lison ut-tayr”ning eng mashhur va murakkab epizodlaridan biridir. Asarda Shayx San'on ilm va ma'rifatga chuqur e'tibor beradigan, taqvodor, obro'li olim sifatida tasvirlanadi. Biroq u tushida ko'rgan bir g'ayrioddiy manzara uni Rum diyoriga yo'l olishga undaydi.

U yerda Shayx go'zal nasroniy qizga oshiq bo'ladi. Bu muhabbat uning ilmiy, diniy va ma'naviy obro'sini sinovga qo'yadi: Shayx qizga erishish yo'lida hayotida ilgari qilmagan ishlarni bajaradi, masalan, sharob ichadi, kofirlar uyida yashaydi, oddiy ishlarni bajaradi.

Hikoyaning asosiy mazmuni shundan iboratki, inson ruhiy kamolotga erishishi uchun nafsga qarshi kurashishi, kibr va fozillikni tark etishi kerak. Shayx San'onning bu sinovlari ishqning insonni tubdan o'zgartiruvchi kuchi ekanini ko'rsatadi.

Ma'naviy o'zgarish va muhabbat qudrati

Alisher Navoiy yaratgan “Lison ut-Tayr” dostoni tasavvufiy, ramziy ma'nolarga boy, insonning ruhiy kamoloti va ma'rifat sari qilgan safarini tasvirlaydigan ulkan asardir. Undagi eng mashhur hikoyalardan biri — bu “Shayx San'on” qissasidir. Ushbu hikoya orqali Navoiy muhabbatning insonni tubdan o'zgartiruvchi qudrati, nafs va aql o'rtasidagi kurash, ilohiy haqiqatni anglashning murakkab, ammo ulug' yo'li haqida chuqur falsafiy xulosalar beradi.

Zohiriy yetuklikdan botiniy sinovga

Hikoya boshida San'on — zamonasining eng yirik ulamolaridan biri, shariat ilmlarida chuqur bilimga ega, ko'p kishilar unga ergashuvchi murshid sifatida tasavvur qilinadi. Ammo u tushida Rum tomoniga safar qilishga undovchi ruhiy ishorani ko'radi va shu bilan uning taqdiridagi buyuk sinov boshlanadi.

Ruhiy sayohat

- ichki o'zgarish sari olib boruvchi haqiqat izlovchining yo'li sifatida talqin qilinadi.

San'onning Rumda nasroniy qizga oshiq bo'lishi — uning dunyoqarashini ostin-ustin qilgan, tashqi dindorlik chig'irig'idan chiqarib yuborgan jarayondir. Navoiy muhabbatni bu yerda nafaqat tuyg'u, balki ma'rifat sari eltuvchi ilohiy qudrat sifatida tasvirlaydi.

Muhabbat — sinov, sinov — kamolot

San'onning oshiq bo'lgani qiz uni imtihonga tortadi:

u sevgisi yo'lida o'zining yillar davomida ushlab kelgan shariat qoidalaridan voz kechishga majbur bo'ladi. Bu lahza ko'plab o'quvchilarni hayratga soladi, ammo tasavvufiy talqinda:

- haqiqiy ma'naviy yuksalish aynan sinov orqali keladi,
- inson o'zidagi riyo, takabburlik, manmanlikdan tozalangandagina haqiqatni ko'ra oladi.

Navoiy San'onni kamsitmaydi, balki uning ruhiy jarayonini tasavvufiy nuqtai nazardan chuqur ochib beradi: Shayx ilohiy muhabbat sari qadam qo'yishi uchun avvalo zohiriy takabburlikdan yuvinishi kerak edi.

Majozdan Haqiqatga yo'l

Qizning muhabbati — majoz, tashqi sinov. Bu sinov oqibatida San'on:

- ichki poklanishga erishadi,
- riyodan xalos bo'ladi,
- insoniy kamolot poydevoriga qayta tug'iladi.

Navoiy uchun Shayx San'on qissasi — majaziy muhabbat orqali Haqiqatga eltuvchi yo'lining timsoli. Zero, tasavvufda majaziy muhabbat — Haq muhabbatiga boshlovchi birinchi bosqichdir.

Natija: Insonning o'zini anglash yo'li

Hikoya oxirida qizning ham hidoyat topishi, uning ham qalbida ilohiy nur uyg'onishi — muhabbat ikki qalbni poklab, ikkisini ham ma'rifat sari yuksaltirganini bildiradi. Navoiy bu orqali quyidagi g'oyalarni ilgari suradi:

- Haqiqiy muhabbat — insonni yuksaltiradi, kamsitmaydi.
- Ilmning o'zi yetarli emas, balki qalb pokligi ham zarur.
- Insonning haqiqiy buyukligi — uning ruhiy kamolotga intilishida.

Xulosa

Alisher Navoiy "Lison ut-tayr" dostoni tasavvufiy adabiyotning eng yuksak namunalaridan biri bo'lib, Shayx San'on hikoyasi asarning eng chuqur ruhiy va ma'rifiy mazmunini ochib beradi. Navoiy bu qissa orqali insonning ruhiy kamolot yo'lida duch keladigan eng murakkab sinovlar, ishqning ilohiy va tarbiyalovchi ta'siri, kibrdan xalos bo'lish zaruriyati kabi mavzularni yuksak badiiy uslubda aks ettiradi. Hikoya o'quvchiga nafaqat estetik zavq baxsh etadi, balki axloqiy va ma'rifiy tarbiya beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Alisher Navoiy. Lison ut-tayr. — Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti.
2. Sirojiddinov Sh. Alisher Navoiy va tasavvuf. — Toshkent: Fan, 2013.
3. Qarshiboyev A. Navoiy tasavvufi va badiiy tafakkur. — Toshkent: Yangi asr avlodi, 2018.
4. Fariddiddin Attor. Mantiq ut-tayr. — Tehron nashrlari asosida tarjimalar.
5. Valixo'jayev B. Navoiy ijodining ma'naviy manbalari. — Toshkent, 2001.